

УДК 349.6

Екологічне право

Чехівський Ярослав Олегович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Чеховский Ярослав Олегович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Chekhovskyi Yaroslav

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

Демченко Василь Олександрович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Демченко Василий Александрович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Demchenko Vasily

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

Починок Олександр Вікторович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Починок Александр Викторович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Pochinok Oleksandr

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

СИСТЕМА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩОДО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ ВІДХОДАМИ

***Анотація.** Статтю присвячено вивченню системи міжнародно-правових актів, що регулюють поведження з радіоактивними відходами. Автори звертають увагу на визначення поняття «радіоактивні відходи», а також на основні ознаки, що їм притаманні. В статті наводяться конкретні документи міжнародної правової спільноти, що регулюють не тільки поведження з існуючими відходами, утвореними внаслідок використання ядерної енергії, а й питання щодо контролю виникнення радіоактивних забруднень внаслідок аварій та неправильного поведження з небезпечними матеріалами (тобто виникнення неконтрольованих радіоактивних відходів). Автори приходять до висновку щодо динамічності розвитку означеної галузі законодавства.*

***Ключові слова:** радіоактивні відходи, МАГАТЕ, Стокгольмська Конференція, ядерна безпека.*

***Аннотация.** Статья посвящена изучению системы международно-правовых актов, регулирующих обращение с радиоактивными отходами. Авторы обращают внимание на определение понятия «радиоактивные отходы», а также на основные признаки, им присущи. В статье приводятся конкретные документы международной правовой общности, регулирующие не только обращение с существующими отходами, образовавшимися в результате использования ядерной энергии, но и вопросы по контролю возникновения радиоактивных загрязнений в результате аварий и неправильного обращения с опасными материалами (т.е. возникновение неконтролируемых радиоактивных отходов). Авторы приходят к выводу о динамичности развития обозначенной области законодательства.*

Ключевые слова: радиоактивные отходы, МАГАТЭ, Стокгольмская конференция, ядерная безопасность.

Summary. *The article deals with the current systems of international legal acts that regulate radioactive waste management. The authors draws attention to the concept of "radioactive waste", as well as the main features that need to be attained. Adhering to specific documents of the international law communities, which regulate not only the behaviour with these radioactive waste, formed because of using of nuclear power, but also considering issues about control of occurrence of radioactive waste because of accident and incorrect handling of existing materials(that is occurrence of uncontrolled radioactive waste). The authors come to conclusion about dynamic of developing in accordance with the legislation.*

Key words: *radioactive waste, IAEA, Stockholm Conference, nuclear safety.*

Постановка проблеми. Одним з важливих досягнень технічного прогресу є відкриття принципово нового джерела енергії – ядерної. Використання її в якості фактично невичерпного ресурсу суттєво полегшує процес енергозабезпечення населення та промисловості. Проте її неконтрольоване застосування або необережне поводження може мати фатальні наслідки через ризик радіаційного забруднення.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній та зарубіжній літературі переважно аналізуються загальні питання ядерної та радіаційної безпеки. Складовою частиною означених питань, зокрема, є поводження з радіоактивними відходами. Вказаній тематиці присвячені праці Бакеландта Л., Гірусова Ф., Коронди О., Кравцов В. І., Кузмяк І. Я., Пасеки О. В., Петровського В., Печериці О. В. та багатьох інших.

Постановка завдання. Основною метою роботи є систематизація та комплексне дослідження міжнародно-правових актів з питань поводження з радіоактивними відходами. При цьому варто звернути увагу, що певні документи спрямовані на попередження неконтрольованих викидів та впливу радіоактивних відходів на населення та навколишнє природне середовище.

Виклад основного матеріалу. В Глосарії МАГАТЕ радіоактивні відходи визначено як ядерний матеріал, який знаходиться в концентраціях чи хімічних формах, що не дозволяють економічно здійснювати його відновлення, і призначений для викидів [1]. Тобто це такі матеріали та речовини, що не підлягають подальшій переробці та використанню.

Щодо широко розуміння, то радіоактивні відходи – це будь-які матеріали, що не підлягають подальшому використанню, містять радіонукліди чи забруднені ними з концентраціями або рівнями активності, що перевищують встановленими органами значення [2].

Міжнародно-правове регулювання поводження з радіоактивними відходами базується на таких загальноприйнятих принципах сучасного міжнародного права, закріплених в Статуті ООН, як суверенна рівність держав, невтручання у внутрішні справи кожної держави, виконання договірних зобов'язань, міжнародного співробітництва та взаємодопомоги [4].

Важливим є рішення Стокгольмської конференції з проблем довкілля (1972р.), оформлені Декларацією, яка містить 26 керівних принципів, фундаментальним серед яких є:

- принцип, котрий вказує, що згідно зі Статутом ООН та принципами міжнародного права держави мають суверенне право розробляти свої власні ресурси відповідно до своєї політики в сфері навколишнього середовища і несуть відповідальність за забезпечення того, аби така

діяльність не спричиняє шкоду довкіллю інших держав за межами дії національної юрисдикції. 22-й та 24-й

- принципи, що стосуються відповідальності держав та компенсації жертвам у випадку забруднення та інших видів екологічної шкоди [5].

26 вересня 1986 р. у Відні було прийнято Конвенцію про допомогу у випадку ядерної аварії чи радіаційної аварійної ситуації [6] та Конвенцію про оперативне оповіщення про ядерну аварію [7]. Вказані документи є впливовими й для вирішення окремих проблем, пов'язаних з радіоактивними відходами (зادля превенції їх потрапляння в довкілля).

Конвенція про допомогу у випадку ядерної аварії чи радіаційної аварійної ситуації містить положення щодо організації співробітництва держав-учасниць та Міжнародного агентства з атомної енергії у наданні допомоги у випадку ядерної аварії чи радіаційної ситуації для зведення до мінімуму їх наслідків і для захисту життя людей та навколишнього середовища. Вона визначає умови, на яких може бути надана допомога, керівництво такою допомогою та контроль за нею, систему компетентних органів та пунктів зв'язку, функції МАГАТЕ, порядок відшкодування витрат, привілеї, імунітети, які надаються персоналу, що надає допомогу державі, порядок розгляду претензій та виплату компенсацій. Проте нею встановлено лише порядок, у відповідності з яким цей механізм може створити чи він має функціонувати у випадку виникнення необхідності надання допомоги [8].

Відповідно до Конвенції про оперативне оповіщення про ядерну аварію держава-учасниця невідкладно оповіщає про викид, який відбувся і може мати транскордонний вплив, прямо чи через МАГАТЕ, держави, котрі наразились чи можуть наразитись на небезпеку від такого впливу. Тобто вказана Конвенція також виконує превентивну функцію відносно проблеми радіаційного забруднення та радіаційних відходів.

Важливою також є Конвенція про ядерну безпеку від 17 червня 1994 р. [9], яка визначає обов'язок сторін-учасниць Конвенції надавати доповіді про виконання взятих на себе відповідно з Конвенцією зобов'язань (щодо вибору місця розташування ядерної установки, вимоги до об'єкту і до будівництва, порядку експлуатації установки, а також забезпечення ядерних установок кваліфікованими і фінансовими ресурсами). Варто відзначити, що Конвенція не закріплює жодних санкцій чи положень щодо контролю.

У 1997 р. було прийнято основний міжнародно-правовий документ в сфері поводження з радіоактивними відходами та ядерним паливом - Об'єднану конвенцію про безпеку поводження з відпрацьованим паливом і радіоактивними відходами [10]. Цей документ застосовується коли такі матеріали, як відпрацьоване ядерне паливо та радіоактивні відходи військових чи оборонних програм, передаються цивільним. Вибір політики щодо поводження з радіоактивними відходами залишається за державою, а тому основна відповідальність за гарантування безпеки покладається на неї, тому міжнародне право визначає мінімальний стандарт їхніх (держав-учасниць) прав і обов'язків з цього питання.

Перш за все, вони повинні вжити всіх заходів для гарантування захисту окремих осіб, суспільства в цілому та навколишнього середовища від радіаційних ризиків на всіх стадіях поводження з відпрацьованим ядерним паливом і радіоактивними відходами. Держави мають також враховувати взаємозалежність різних стадій при поводженні з відпрацьованим паливом та біологічні, хімічні й інші ризики, пов'язані з відпрацьованим паливом.

Варто зауважити, що Конвенція покладає на держави певні обов'язки у питаннях вибору площадок для установок для поводження з відпрацьованим паливом, їх проектування, будівництва й експлуатації. Вони беруть на себе зобов'язання зробити оцінку всіх факторів, що можуть вплинути на безпеку установки, надати громадськості необхідну

інформацію про безпеку такої установки, використовувати технології, підтвержені досвідом, дослідженням й аналізами.

Окрім цього, необхідним є проведення консультацій з державами, що розташовані поряд з установкою, оскільки існує вірогідність того, що вплив установок може бути й на них, необхідні загальні дані про установку можуть надаватись таким державам за їх запитом. Вони вживають заходів для гарантування того, аби такі установки не мали негативного впливу на інші держави.

У документі підкреслюється необхідність видання ліцензій на експлуатацію установок, яка ґрунтується на вимогах щодо оцінки безпеки і від завершення програми введення в експлуатацію, котра підтверджує, що збудована установка відповідає проекту і вимогам безпеки.

Держави повинні гарантувати, аби експлуатація, технічне обслуговування, контроль, інспектування і випробування установки для поводження з відпрацьованим ядерним паливом і радіоактивними відходами здійснювалось у відповідності з встановленими процедурами.

Враховуючи підвищений ризик щодо поводження з ядерними відходами, з'явилась норма, згідно якої вже на стадії проектування мають бути підготовлені технічні положення для закриття установки для захоронення.

Конвенція містить вимоги та рекомендації щодо законодавчої бази держав-учасниць Конвенції. Як вказано в статті 19 документу, необхідно ввести систему вимог і регулюючих положень з ядерної та радіаційної безпеки, систему ліцензування діяльності в сфері поводження з відпрацьованим ядерним паливом і радіоактивними відходами, систему заборони експлуатації установки без ліцензій, відповідний відомчий і регулюючий контроль, підзвітність, примусові заходи для виконання діючих положень й умов ліцензій.

Важливим та актуальним питанням, що висвітлюється в Конвенції про безпеку поводження з відпрацьованим паливом і радіоактивними відходами, є транскордонне переміщення відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами. Основними умовами цього процесу є дозвіл і попереднє повідомлення та згода держави призначення, дотримання міжнародних зобов'язань, які стосуються конкретних видів транспорту, що використовуються для цього переміщення.

Варто зазначити, що Україною було ратифіковано усі зазначені акти, окрім Стокгольмської декларації, яка має рекомендаційний характер. До того ж, враховуючи те, що нормами вказаних документів фактично не передбачено санкцій за невиконання взятих зобов'язань, вони мають певною мірою превентивну функцію, зокрема, для попередження світової екологічної кризи.

Висновок. Таким чином, спостерігається розширення нормативно-правової бази з питання регулювання поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами. Деякі міжнародно-правові договори встановлюють загальні засади радіаційної та ядерної безпеки і застосовуються й до установок з радіоактивними відходами та ядерним паливом.

Література

1. Глоссарий МАГАТЭ по вопросам безопасности. URL: <http://wwwns.iaea.org/downloads/standards/glossary/safety-glossary-russian-07-03-05.pdf>
2. Принципы обращения с радиоактивными отходами. Вена: IAEA, 1998. С. 21
3. Белов И.И. Радиоактивность: отходы, расходы // Энергия, экология. 2011. №11. С. 15-16

4. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду (прийнято 26.06.1945 р.): Міжнародний документ ООН. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010
5. Стокгольмська декларація (Щодо питань навколишнього середовища) (прийнято 16.11.1972 р., у м. Стокгольм (Швеція)). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_454
6. Конвенція про допомогу в разі ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації (26.09.1986). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_027&c=1
7. Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію (26.09.1986). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_026&c=1
8. Иойрыш А.И., Мостовец А.Н. Международный режим безопасного развития ядерной энергетики. М.: Знание, 1988. С. 13.
9. Конвенція про ядерну безпеку (17.06.1994). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_023&c=1
10. Об'єднана конвенція про безпеку поводження з відпрацьованим паливом та про безпеку поводження з радіоактивними відходами (05.09.1997). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_335&c=1